

Anatol EREMIA
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

ORIGINEA TOPONIMELOR: CONTROVERSE DE OPINII, ETIMOLOGII FALSE

Abstract. The article discusses some controversial views on the origin of the toponyms, showing the causes of their incorrect etymological interpretations. The author fights against the attempts of falsification of historical realities underlying the denomination of topical objects; the purpose of wrong interpretations has a political and ideological nature. Due to scientific treatment of phenomena and facts there is thus an obvious contribution to regulation of national toponymic fund.

Keywords: anthroponym, title, diachrony, diminutive, eponym, etymology, origin, synchrony, toponym.

Toponimia românească s-a format și a evoluat în plan istoric timp de secole și milenii. Din epoci preistorice datează hidronimele majore *Dunăre, Nistru, Prut, Criș, Siret, Mureș, Olt*. Documentele istorice medievale atestă în spațiul geografic pruto-nistrean numeroase nume topice de vechime seculară: *Alboteni, Alcedar, Arionești, Bălănești, Boiștea, Borzești, Botna, Călinești, Cubolta* etc. Majoritatea acestor denumiri sunt la origine creații onimice românești. Originea numelor topice poate fi stabilită pe bază de cercetări etimologice complexe, cu aplicarea informațiilor și a metodelor de studiere specifice științelor înrudite: lingvistică, istorie, etnologie, geografie, sociologie etc.

E t i m o l o g i a este o disciplină lingvistică care studiază originea cuvintelor. Prin studiul etimologic al numelor comune și proprii se stabilește limba din care provin unitățile lexicale și se explică evoluția lor fonetică și semantică. Acest domeniu de cercetare e strâns legat și de alte discipline lingvistice: istoria limbii, lexicologie, derivatologie, dialectologie etc. Niciun studiu despre lexicul actual al limbii nu se poate face fără a avea în vedere istoria cuvintelor, iar istoria cuvintelor înseamnă în primul rând etimologie. Informațiile etimologice stau la baza cercetării limbii sub diferite aspecte: fonetic, lexical, semantic, gramatical. Dat fiind că limba este legată de istoria populației care o vorbește, studiile etimologice nu pot neglija informațiile de ordin istoric și social-istoric. Neglijarea legităților limbii și a mărturiilor și informațiilor extralingvistice complică studiul etimologic al cuvintelor, face imposibilă perceperea transformărilor evolutive ale unităților lexicale.

În onomastică s-a excelat în etimologii eronate, mai cu seamă în tratarea provenienței numelor proprii geografice. Unele interpretări etimologice incorecte pot fi puse pe seama e t i m o l o g i e i p o p u l a r e, fenomen frecvent întâlnit în toponimie.

Acest procedeu se bazează în fond pe asemănările formale dintre numele topice și apelativele respective. De exemplu, numele comunei *Manta* din raionul Cahul a fost apropiat de apelativul *manta* „haină lungă și groasă care se poartă peste alte haine”. În realitate, toponimul are la bază numele de persoană *Manta* (*Mantu*), pronunțat ca și numele topic, cu «a» accentuat în prima silabă, și nu cu «a» din silaba finală, ca în cazul apelativului *manta*. Numele de persoană *Manta* și *Mantu* țin de antroponimia noastră istorică, ele referindu-se la vechi demnitari și dregători domnești (vornici, pârcălabi, conducători de oști etc.).

Prin neglijarea modului de accentuare a toponimelor s-a ajuns și la alte etimologii incorecte: *Crihana* a fost dedus din *cherhana* „pescărie”, *Frasina* – din prenumele feminin *Frăsina*, *Tudora* – din prenumele feminin *Tudora*. Pronunția autentică uzuală, sursele documentare ne trimit însă cu totul la alte etimologii: *Crihana*, cu accentul pe vocala «a» din silaba a doua, este un derivat, cu formantul onimic –a, de la antroponimul *Crihan*; *Frasina*, cu accentul pe prima silabă, provine de la apelativul *frasin*, cu același formant –a, toponimul referindu-se la o pădurice de frasini din preajma locului de întemeiere a satului; *Tudora*, cu accentul pe prima silabă, reprezintă o formație de la numele de persoană *Tudor*, acesta fiind eponimul istoric al localității.

Prin neglijarea legităților limbii și a informațiilor de ordin extralingvistic multor toponime li s-au atribuit etimologii nefondate, inventate, pe baza lor făcându-se declarații cu totul greșite. Numele provinciei istorice *Moldova*, de exemplu, a fost explicat prin slav. *молодая страна* „țară tânără (nouă)”, încercându-se astfel să se argumenteze precum că țările vecine sunt mai vechi și cu mai multe drepturi geopolitice. S-a afirmat, în genere, că întreaga noastră toponimie (numele de râuri, orașe, târguri, sate etc.) este de proveniență slavă sau de altă origine. Slave au fost declarate, de exemplu, toponimele: *Bahna*, *Braniște*, *Gârla*, *Hârtop*, *Lunca*, *Poiana*, *Seliște* [1, p. 340-347]. Or, după cum s-a demonstrat mai târziu, etimologia imediată a toponimelor menționate este românească și nu slavă, pentru că termenii *bahnă*, *braniște*, *gârlă*, *hârtop*, *luncă*, *poiană*, *seliște* au devenit toponime numai după ce și-au găsit întrebuintare obișnuită în limba română, căpătând astfel statut de unități lexicale ale limbii române. Ca elemente ale lexicului comun cuvintele respective sunt incluse în mai toate dicționarele de limbă română.

Denumirii orașului *Chișinău* i s-au atribuit mai multe etimologii străine: tăt. *kişla nouă* (*kişla* „stână, târlă”), ucr. *кушеля* („pungă”, „buzunar”, pentru că, chipurile, Chișinăul, în perioada țaristă, s-a transformat dintr-un târg provincial într-un mare centru comercial), ung. *Kis Yeno* („Yeno cel Mic”, etimon antroponimic), tăt. *keşene* („cape-lă pe mormânt”) [2, p. 60]. Ultima versiune etimologică a fost preluată de I. Dron, completând-o cu semnificații înzorzonate: „mausoleu”, „schit”, „mănăstire” [3, p. 129-134]. Ca să vezi, invadatorii tătar-mongoli, după ce ne-au prădat și pârjolit satele și târgurile, drept ofrandă, ne-au construit la plecare niște schituri și mănăstiri. Acestui tălmăcitor îi aparțin și alte ineptii etimologice, declarând, între altele, că „românofonii au moștenit de la autohtoni” numele de râuri *Bâc*, *Botna*, *Ialpuș*, *Cubolta*, *Ichel*, *Răut*

etc. [3, p. 283-305]. I. Dron a lansat versiunea fabuloasă că denumirea satului *Crihana* din raionul Cahul „coboară la termenul geografic” *cherhana* „pescărie” [4, p. 72-75], și aceasta pentru că toponimul *Crihana* „tare mai seamănă” cu entopicul *cherhana*. I. Dron nu cunoștea sau nu a vrut să recunoască valoarea studiilor referitoare la substratul geto-dacic al limbii române, care, în ansamblu și fiecare în parte, nu conțin niciunul dintre radicalele propuse de „investigator” ca etimoane pentru numele topice discutate [5, 6, 7].

Denumirile respective însă și-au găsit și ele explicații corecte în lucrările de specialitate. S-a demonstrat că denumirea provinciei istorice *Moldova* reproduce numele râului *Moldova*, râu care străbate nord-vestul regiunii, fiind unul dintre afluenții principali ai Siretului. Hidronimul, menționat documentar în 1400, este considerat de origine germană [8, p. 5-60]. Și pentru *Chișinău* s-a propus un etimon credibil, și anume, apelativul românesc, astăzi ieșit din uz, *chișnău/chișinău* „izvor”, înrudit cu *chișnă/chișină* „sursă de apă”, acestea fiind considerate reflecții ale lat. **pissiare* „a țâșni”, „a izvorî” [9, p. 94-96; 10, p. 50-51; 11, p. 43].

Etimologii eronate au fost lansate și în unele lucrări mai vechi. M. Ciachir a încercat să justifice originea turcică a unor nume de localități a căror proveniență românească este incontestabilă: *Cărpineni*, *Găureni*, *Seliște*, *Vărzărești* [12, p. 77-80]. În interpretarea lui A. Resmeriță, dimpotrivă, multe toponime turanice sunt prezentate ca fiind de origine românească sau romanică: *Baimaclia* – „buimac”, *Ciucur* – „ciocuri”, *Comrat* – „coamă”, *Taşlâc* – „taxe locus (locul cu dafini sau tisă)” [13]. În realitate, numele de localități *Baimaclia* și *Comrat* reprezintă la origine denumiri de triburi tătaronogaice (*baimakly*, *konrat/konyrat*), iar *Ciucur* și *Taşlâc* – toponime turcice, acestea având ca etimoane termenii *taşlyk* „loc pietros; pietrărie” și *çukur* „râpă”, „vale” [10, p. 52-53, 84, 93; 14, p. 48, 155].

Etimologii eronate conțin și multe alte lucrări și publicații periodice din trecut: *Barc* – „barcă”, *Bender* – „eu vreau (s-o cuceresc)”, ar fi strigat un vizir turc în timpul asediului cetății Tighinei, *Căpriana* – „sat cu multe capre”, *Ialoveni* – „ciredă de vite sterpe”, *Japca* – „laț, arcan”, *Orhei* – din *Origa* sau *Urghenci*, oiconimul continuând astfel denumirile istorice respective, *Parcova* – „sat cu parc”, *Ratuș* – „moșie vândută în rate”, *Saharna* – „sat cu fabrică de zahăr” etc.

Studiul comparativ-istoric, cercetările lingvistice fundamentale, anchetele toponimice de teren au pus în evidență adevăratele etimologii, stabilind astfel factorii motivaționali de ordin social și natural, care au determinat procesul denumirii obiectelor topografice respective. *Barc* este denumirea unui lac din lunca Prutului și reproduce termenul entopic românesc *barc* „lac”, „iezer”. Și hidronimul *Japcă* e de proveniență entopică: rom. *japcă* „lac mic”, „baltă”, „gârlă”. În cazul lui *Ialoveni* avem a face cu numele de grup *iloveni* „comunitatea de oameni trăitori pe moșia sau în satul lui Ilovan”, antroponimul *Ilovan* fiind derivatul cu suf. *-an* al toponimului *Ilova*, semnificația lui inițială fiind „originar dintr-un sat Ilova” (comp. și alte formații onimice similare: *Cotovanu*, *Lozovanu*, *Sadoveanu*, derivate ale oiconimelor *Cotova*, *Lozova*,

Sadova). *Parcova* nu are nimic comun cu termenul *parc*, ci provine și el de la un nume de persoană – *Parco*, hipocoristic de limbă ucraineană al lui *Paramon* sau *Parfenie*. Celelalte nume topice necesită explicații mai detaliate.

Căpriana, sat în rn. Strășeni, reprezintă un nume modificat prin etimologie populară (după apelativul *capră*) a denumirii inițiale *Chipriana*, având ca etimon antroponimul *Chiprian*. Eponimul *Chiprian* este menționat documentar ca stăpân peste o poiană din partea locului într-un hrisov din anul 1420: *отъ Кеприановы поляны* „de la poiana lui Kiprian” [15, p. 67-68]. La 1429 Chiprian este amintit ca egumen al mănăstirii de pe Ișnovăț: *монастиръ на Вышневецѣ, где естъ игумень Киприанъ* „mănăstirea de pe Vișneveț, unde este egumen Kiprian” [15, p. 124-125]. Deci după numele lui Chiprian a fost denumită mănăstirea, iar numele acesteia, sub o formă modificată fonetic, l-au preluat pe rând moșia și satul din preajmă [10, p. 57].

Bender, denumirea orașului de pe malul drept al Nistrului, este un nume topic mai nou față de alonimul istoric *Tighina*, acesta din urmă fiind atestat într-un hrisov din anul 1408 [15, p. 76]. Pe locul urbei de astăzi mai întâi a existat o așezare fortificată și o vamă la trecerea peste Nistru. În 1538 turcii au ocupat Tighina și au prefăcut ținutul ei în raia otomană. Pentru a-și întări pozițiile la Nistru, suveranul turc Suliman-pașa hotărî să refacă și să rezidească vechea fortificație. La construcția cetății au fost impuși să muncească zeci de mii de țărani moldoveni. Lemnul de construcție era adus din codrii Lăpușnei și Botnei, iar piatra transportată pe Nistru de prin carierele de piatră din ținutul Orheiului. Zidurile cetății, păstrate în bună parte până astăzi, aveau grosimea de 2-3 m, iar înălțimea de 12-13 m. Cetatea avea 10 bastioane și 11 turnuri inelare. În interior se aflau cazarme, clădiri de locuit, prăvălii, depozite pentru muniții și provizii, beciuri, câteva geamii. Fortăreața avea două porți mari, una spre râu, iar alta spre posadă. În 1541, turcii i-au dat cetății și așezării din preajmă denumirea *Bender*.

Toponimul *Bender* are la bază termenul turcesc de origine persană *bender* „port”, „oraș portuar”. Condițiile care au determinat redenumirea așezării au fost: poziția geografică a localității (situată pe malul râului, având ieșire la mare) și vechea tradiție toponimică turcico-iranică. În Caucaz și în țările Asiei Mijlocii existau mai multe localități cu acest nume: *Bender* (în Osetia de Sud), *Bender-Ghioz*, *Bender-Șah*, *Bender-Abbas*, *Bender-Șahpur* (în Iran). *Tighina*, străvechea denumire a localității, nu a dispărut, ea a continuat să persiste în scrierile istorice, s-a păstrat și în tradițiile orale populare, fiind utilizată și astăzi de populația locală. Denumirea *Bender* a fost pusă în circulație oficială de către administrația țaristă în sec. al XIX-lea.

La Saharna nu a existat niciodată o fabrică de zahăr și deci denumirea satului nu poate fi explicată prin termenul respectiv. Toponimul *Saharna* reprezintă o formație prefixal-sufixală de origine slavă – *Zagorna* (*за-гора-на*), a cărei semnificație este „(satul) de după deal”. Cu această formă denumirea apare menționată în documentele vechi. Prima mărturie documentară a pârâului Zahorna din partea locului datează din 1466, iar despre existența așezării Zahorna aflăm dintr-un document din 1602, când Saharna și Echimăuții din vecinătate sunt amintite ca moșii ale vornicului Bucium

[15, p. 348; 16, p. 181]. Localitatea este cu siguranță mult mai veche decât data primei sale atestări documentare. La 1817 satul avea 60 de gospodării țărănești, moșia aparținând lui Enache Lazu, la 1859 – 92 de gospodării și 531 de locuitori (împreună cu Saharna-Schit), la 1905 – 159 de case și o populație de 942 de locuitori [10, p. 77-78].

Deci *Zagorna*, din care a rezultat *Zahorna*, prin transformarea lui «g» în «h», fenomen specific limbii ucrainene, apoi *Saharna*, prin etimologie populară, este un nume topic ce indică poziția geografică a localității – „satul de peste deal”. Denumirea *Zahorna* o poartă și alte două localități din spațiul pruto-nistean: *Zahorna* în rn. Șoldănești și *Zahorna* în rn. Căușeni. Tot astfel se numește și un lac situat la nord-est de satul Chițcani (rn. Căușeni). Formații afixale slave reprezintă și numele de localități: *Pohorna/Pohoarna* (rn. Șoldănești), *Zaluca* (rn. Briceni), *Zastânca* (rn. Soroca).

Satul Ratuș a luat ființă în anii 1921-1922, când, din cauza alunecărilor de teren în comuna Drăsliceni, locuitorii năpăstuiți s-au mutat cu traiul pe valea râului Ichel, pe locul denumit din vechime *Ratuș*. Aici, la reforma agrară din 1918-1924, localnicii au primit și loturi de împroprietărire. Cu numele *Ratuș* satul a fost înregistrat apoi în toate nomenclatoarele oficiale ale localităților din județul Orhei. Într-un document de arhivă din anul 1929 Ratușul figurează cu 20 de case și o populație de 83 de locuitori. Situată pe un traseu de intensă circulație rutieră, localitatea a beneficiat de condiții favorabile de creștere și dezvoltare. Ratușurile erau niște hanuri de pe lângă vechile poște, acestea fiind situate de-a lungul drumurilor mari, de-a lungul șleahurilor. Lângă Ratușul de pe Ichel a existat localul unei poște situate pe drumul ce lega Chișinăul de Orhei, drum cunoscut în trecut cu denumirea *Șleahul Orheiului*.

De obicei, poștele erau plasate de-a lungul drumurilor la o distanță de aproximativ 20 km între ele. Aici se distribuiau scrisorile și coletele, urmând mai apoi să fie duse prin sate ca să ajungă la destinatari. La ratușuri poposeau călătorii, se puneau în ordine vehiculele de transport (caleaștele, diligențele), se schimbau caii de poștă. Un loc din preajma satului vecin Măgdăcești și până astăzi se numește *La Poștă* [17, p. 51-55]. În Chișinău, localul poștei vechi se afla la marginea de nord-est a orașului. De aici se făceau toate măsurătorile de distanță dintre târgurile și orașele din Basarabia. Între Chișinău și Orhei erau 2 poște (circa 45 km), între Chișinău și Criuleni – 2 poște (46 km), între Chișinău și Tighina – 3 poște (62 km). După vechea poștă din Chișinău a fost denumit un cartier din partea de nord a orașului – *Poșta Veche*.

Cuvântul *ratuș* este de proveniență germană, în limba de origine *Rathaus* având înțelesul „localul primăriei urbane”. La noi termenul a pătruns din poloneză sau ucraineană, pe teren românesc modificându-și vădit sensul, însemnând de la început „casă mare”, „conac boieresc”, iar, în cele din urmă, „han”, pentru că hanurile de pe atunci erau totuși niște clădiri mari în comparație cu casele țărănești din mediul rural. Nume topice *Ratuș* și *Poșta* există în hotarul multor sate din republică, mai cu seamă în raioanele centrale: Orhei, Strășeni, Călărași, Nisporeni, Ungheni, Soroca. Pe baza acestor nume se poate restabili vechiul sistem rutier din spațiul geografic pruto-nistean.

Cu variantele *ratoș* și *rateș* și cu sensurile menționate mai sus, cuvântul este frecvent folosit în operele literaturii artistice: *Am eu palate roșii și mari cât un r a t e ș* (C. Hogaș). *După înfățișare, am cunoscut că e un r a t e ș boieresc* (M. Sadoveanu). În trecut, cuvântul *poștă* a ajuns să însemne „distanța dintre două stații de poștă, egală aproximativ cu 20 de km”, ca mai târziu să capete înțelesul „distanță nedeterminată (de obicei mare)”. Compară pasajele din literatura artistică: *De la Râureni până la gura Luncavățului e p o ș t ă de mers* (G. Galaction). *O cale scurtă, de 2 p o ș t e, de la Fălticeni la Neamț, nu se potrivește c-o întindere de 6 p o ș t e lungi și oboitoare, de la Iași până la Neamț* (I. Creangă). *Mirosul înecăcios de la dubălăriile din marginea orașului se făcea simțit de la o p o ș t ă* (Gh. Madan).

Orașul Orhei de astăzi a luat ființă la mijlocul sec. al XVI-lea, în acest loc fiind strămutat de pe vatra Orheiului Vechi. Denumirea urbei poate fi explicată printr-un vechi cuvânt românesc de origine ungară, astăzi ieșit din uz – *orhei* „cetate” (din ung. *varhely* < *var* „așezare fortificată”, „cetate”, „oraș” + *hely* „loc”). Cuvântul-etimon e posibil să fi circulat în graiul populației românești din zona munților Carpați, unde a dat naștere mai multor nume de locuri și localități, păstrate până astăzi: *Orhei, Odorhei, Orăștia, Oșorhei, Vărădia* [18, p. 309]. La est de Prut cuvântul a putut fi adus de o populație românească migratorie, el servind ulterior ca bază lexicală la denominarea unei vechi fortificații autohtone locale. Vechiul Orhei se afla cu vreo 40 de km mai la sud de actualul oraș, pe Răut, lângă satul Trebujeni. Situat pe o fâșie înaltă de pământ, cuprinsă de un cot al Răutului, vechiul târg era apărat dintr-o parte de șanțuri și valuri mari de pământ, iar din celelalte părți de malurile priporoase și de apele râului. Arheologii au descoperit aici și urmele unei imense cetăți de piatră. În incinta fortăreței se afla palatul pârcălabului cu mai multe încăperi spațioase. În preajmă existau două chirvășării (caravanseraieri), case de locuit, atelierele meseriașilor, o biserică, o baie. Tezaurul de monede descoperit în perimetrul târgului vădește intense legături comerciale cu alte centre economice din regiune [19, p. 309-310]. În sec. XV-XVI, în repetate rânduri, Orheiul Vechi a fost atacat de turci și tătari. În urma invaziilor cetatea a fost ruinată, iar posada, așezarea din preajmă, arsă și distrusă până la temelie. Orheiul Vechi încetează a mai exista și ca așezare, și ca cetate. Populația își strămută locul de trai mai la nord, tot pe Răut, înființând acolo actualul oraș.

Noul Orhei își recapătă repede faima și valorile materiale de mai înainte. În 1607 este menționat deja ca mare târg. În timpul lui Vasile Lupu (1634-1653) se întreprind lucrări de amenajare a viitorului oraș, se construiește actuala catedrală, se reface lacul din valea Răutului, existent încă pe vremea lui Alexandru Lăpușeanu (1552-1568). Călătorul Paul de Alep, care vizitează Orheiul la 1653, ne relatează că așezarea avea înfățișare destul de atrăgătoare: cu case de lemn și de piatră, cu străzi podite din bârne de stejar, cu mori de apă și un iaz mare înconjurat de pădure. Târgul era condus de un șoltuz și 12 pârgari. În sec. XVII-XVIII Orheiul continuă să se dezvolte ca centru comercial de provincie. Localitatea era populată de negustori, meseriași, țărani, mazili, ruțași. Ocupația principală a locuitorilor era totuși agricultura. În 1835 Orheiul devine

centru administrativ de județ. Crește evident numărul populației, de la 2,1 mii în 1819 la 12,3 mii în 1897. Apar mici întreprinderi industriale și meșteșugărești, curând fiind recunoscut ca important centru economic și cultural în spațiul geografic pruto-nistrean.

Pentru cunoașterea adevărului istoric, deosebit de dăunătoare sunt falsele etimologii, etimologiile contrafăcute, intenționat fabricate, acestea având scopul de a rupe legătura cu numele topice autentice, tradiționale și corecte, astfel inducând în eroare oamenii. Au recurs la acest procedeu autoritățile regimului țarist, apoi și cele sovietice, ambele de tristă amintire. Exemplele sunt destul de numeroase: *Câșlița-Prut* a devenit *Кислица-Прут*, tălmăcit prin rus. *кислица* „măr pădureț”; *Cetereni* – *Четырjны*, fiind apropiat de numeralul rus. *четыре* „patru”; *Huluboaia* – *Голубое*, refăcut după rus. *голубой* „albastru”; *Otaci* – *Атаки*, redus la rus. *атака* „atac, asalt” (din rus. *атаковать* „a ataca”); *Pârâta* – *Перерыта*, dedus din rus. *перерыть* „a săpa din nou”, „a săpa tot”; *Vădeni* – *Водяны*, apropiat de rus. *вода* „apă” etc.

Cercetările etimologice ulterioare au făcut lumină și în aceste cazuri: primul component al toponimului *Câșlița-Prut* (sat în rn. Cahul) reproduce apelativul românesc *câșliță*, diminutiv al termenului *câșlă* „așezare de păstori”, „cătun”; *Cetereni* (sat în rn. Ungheni) – din antroponimul *Cetereanu*, prin pluralizarea numelui de persoană, provenit de la *ceteră* „vioară”, *Cetereanu* însemnând deci „viorist”; *Huluboaia* (sat în rn. Cahul) – de la numele văii *Huluboaia*, pe care este așezat satul, toponimul având semnificația de origine „valea hulubilor”; *Otaci* (localitate în rn. Ocnița) – din pluralul regional al termenului *otac* „loc întărit; fortificație”, precum și „adăpost pentru lucrătorii câmpului, pentru păstori”; *Pârâta* (sat în rn. Dubăsari) – de la numele moșiei locale *Pârâta*, a cărei proprietar putea fi un oarecare *Pârâtu*; *Vădeni* (sat în rn. Soroca) – de la numele de grup *vădeni* „locuitori originari dintr-un sat Vadu”.

Autoritățile regimurilor străine au recurs și la alte tertipuri etimologice pentru a destrăma sistemul toponimic basarabean: prin mutilări fonetice – *Бачой*, *Будей*, *Гербовец*, *Гертон*, *Кагул*, *Колбасна*, *Когильник*, *Оргеев*, *Пугой*, *Сарацика*, *Урсоя* (pentru *Băcioi*, *Budăi*, *Hârbovăț*, *Hârtop*, *Cahul*, *Cobasna*, *Cogâlnic*, *Orhei*, *Puhoi*, *Sărățica*, *Ursoaia*); prin rusificarea formanților – *Антонешты*, *Бодяны*, *Брайково*, *Корнешты*, *Избешты*, *Михайляны*, *Молешты*, *Николаевка*, *Строинцы* (pentru *Antonești*, *Bodeni*, *Braicău*, *Cornești*, *Izbiște*, *Mihăileni*, *Molești*, *Nicolăeni*, *Stroiești*); prin traducerea numelor – *Верхняя Албота*, *Верхние Журьы*, *Верхние Минчены*, *Малая Ульма*, *Малые Милешты*, *Новые Анены*, *Новые Дуруиторы*, *Новые Лимбены*, *Старая Ларга*, *Старые Богены* (pentru *Albota de Sus*, *Jora de Sus*, *Mincenii de Sus*, *Ulmul Mic*, *Mileștii Mici*, *Anenii Noi*, *Duruitoarea Nouă*, *Limbenii Vechi*, *Larga Veche*, *Boghenii Vechi*); prin substituirii de nume – *Balan* > *Малиновское*, *Сриhana Nouă* > *Лебеденко*, *Суза-Водă* > *Димитровка*, *Деневиța* > *Светлый*, *Dolna* > *Пушкино*, *Dragoș-Vodă* > *Иличевка*, *Ialoveni* > *Кутузово*, *Sturzeni* > *Украинка*, *Voinescu* > *Победа*, *Vălcineț* > *Маевка*.

Odată cu investirea limbii române ca limbă oficială la est de Prut și revenirea scrisului nostru la grafia latină, multe dintre localitățile menționate și-au recăpătat

denumirile lor tradiționale și corecte. În acest scop au fost adoptate legi și decizii speciale din partea organelor de stat supreme, au fost elaborate și editate studii cu caracter aplicativ-practic, dicționare și ghiduri informativ-normative.

Dar iată că acum, în zilele noastre, în comuna Cobani din raionul Glodeni, s-au ivit niște inși dintr-o tagmă partiinică, care țin morțiș să schimbe denumirea localității din *Cobani* în *Cubani*. Argumentul lor ar fi că denumirea satului provine de la o trecere peste Prut, pe un pod plutitor, trecere care se făcea, spun ei, „cu bani”, adică cu o anumită taxă. Nimic mai fals și inventat. În primul rând, acest sat nu este situat pe valea Prutului, ci pe valea râului Camenca, la vreo 8 km est de Prut. În al doilea rând, începând încă cu primele documente de atestare, localitatea apare notată cu denumirea *Cobani*. Drept dovadă sunt: harta topografică din anul 1770, materialele recensămintelor din anii 1817 și 1859, sursele de arhivă de mai târziu [20, p. 92; 21, p. 67].

Cubani e o denumire inventată de vreun cinovnic țarist, căruia i s-a părut că mai potrivit ar fi să sune această denumire în limbajul administrației ruse de pe atunci – *Кубань*, sau poate că toponimul i-ar fi amintit cumva aceluși individ de locurile sale de baștină și anume de *Кубань*, o regiune din sudul Rusiei. În realitate, oiconimul *Cobani* reprezintă la origine numele de grup *cobani* „comunitatea de oameni trăitori pe moșia sau în satul lui Coban”. Nu este exclus ca acest Coban să fi fost un jude, conducătorul străvechii obști sătești din partea locului. Falsele etimologii le joacă festa amatorilor de *cai verzi pe pereți*.

Etimologia, ca disciplină lingvistică, urmărește evoluția cuvintelor din momentul apariției până în ultima lor fază de existență și funcționare, ea având deci un caracter istoric. Etimologia toponimică implică cunoașterea istoriei numelor topice, a prezenței și funcționării lor în sistemul limbii în diferite perioade și în diferite etape. Aceasta, în primul rând, pentru că numele noastre de locuri și localități dispun de atestări documentare de mare vechime: *Alcedar* (1471), *Andrieș* (azi *Andrușu*, 1429), *Arionești* (1463), *Bahmutești* (azi *Bahmut*, 1429), *Bălănești* (1437), *Boiștea* (lac și sat, 1502), *Borzești* (1452), *Botna* (râu, 1429), *Brănești* (1429), *Bucovăț* (râu, 1420), *Bujor* (râu și sat, 1482), *Călinești* (1441), *Cârstești* (azi *Cristești*, 1429), *Chișinău* (1436), *Cubolta* (râu și sat, 1502) etc.

La etimologizarea toponimelor însă se poate lesne greși, așa după cum observă Nicolae Drăganu: „Nicăieri nu este mai ușor de greșit ca la explicarea numelor proprii unde, adeseori, pentru a da o etimologie unui nume, sunt posibile mai multe apriori, iar jocul fanteziei este destul de în largul său” [22, p. 5]. „Etimologia este piatra de încercare pentru un lingvist, nu atât a ingeniozității (sau numai a ingeniozității), cât mai cu seamă a cunoștințelor lui lingvistice propriu-zise și de altă natură” – remarcă acad. Iorgu Iordan [18, p. 11].

Studiul etimologic în toponimie contribuie la stabilirea apartenenței lingvistice a numelor topice și a cuvintelor-etimoane de la care provin, la sistematizarea și încadrarea lor în tipuri și modele lexicale și derivaționale, la analiza modificărilor de formă și de conținut, la evidențierea cazurilor de adaptare sau de traducere în alte limbi, a cauzelor

de dispariție sau de substituire a numelor, precum și a motivelor pentru care autoritățile au impus uzului nume sau forme oficiale, deosebite de cele populare și de largă circulație.

Cercetările diacronice examinează faptele și fenomenele onimice în evoluție, în dezvoltarea lor continuă, în proces de modificare, de trecere de la o stare la alta, de la o etapă la alta, în timp ce investigațiile sincronice au drept scop descrierea situației la un moment dat, într-o anumită perioadă de timp sau în etapa actuală de existență și funcționare a numelor topice. Static, pentru momentul de față, se poate constata, de exemplu, că numele de localități în *-ăuți/-euți* sunt în număr de 55 de unități și că acestea formează o arie compactă în partea de nord a republicii. Diacronic însă s-a stabilit perioada când au apărut aceste denumiri, care au fost factorii sociali, economici și istorici ce au favorizat apariția și sporirea lor numerică, precum și centrul sau focarul de radieră, teritoriul lor de răspândire în timp. S-a specificat, între altele, că zona toponimică moldovenească reprezintă doar partea cea mai de sud a arealului toponimic est-slav, care cuprinde în vestul Ucrainei un vast teritoriu, și că acest tip derivațional, ca și formațiile antroponimice românești în *-ești*, exprimă la origine raporturi de proprietate funciară ce țin de epoca feudalismului.

Studiul sincronic și cel diacronic în toponimie nu se exclud reciproc, ci se completează, pentru că limba, în general, „funcționează sincron și se constituie diacronic” [23, p. 335], pentru că sincronia există în diacronie, iar diacronia se compune „din mai multe stări sincronice succesive” [24, p.85]. Un decalaj între toponimia sincronă și cea diacronică nu se poate admite, pentru că prima recurge de nenumărate ori la cercetarea istorică a faptelor, iar a doua nu poate să nu țină seama de starea fenomenelor și faptelor în anumite etape, căci numai așa pot fi descoperite tendințele generale de dezvoltare, principalele legități toponomastice.

Toponimia trebuie să fie studiată în primul rând de lingviști și în cadrul lingvisticii, cu aplicarea principiilor și metodelor de cercetare specifice disciplinei date, dar aceasta nici într-un caz izolat de celelalte științe adiacente. Dimpotrivă, toate faptele și datele de care dispun științele respective necesită să fie luate în considerare și utilizate pentru a înlesni cercetarea nomenclaturii topice. Studiul toponimiei presupune folosirea tuturor datelor și informațiilor utile în această privință: istorice, arheologice, etnografice, geografice, științifico-naturale. Aceasta, după cum s-a spus deja, pentru că toponimele au luat ființă într-un anumit spațiu geografic și în anumite perioade istorice, fiind legate de fapte concrete din viața materială și spirituală a oamenilor, de ocupațiile, obiceiurile, tradițiile și credința lor, având arii specifice de răspândire în cadrul unui anumit teritoriu.

După B. A. Serebrennikov, cercetătorul în toponimie trebuie să țină cont de toate tipurile de schimbări care au intervenit în structura numelor topice, să poată releva cazurile de adaptare fonetică și gramaticală, de modificări rezultate în urma așa-ziselor etimologii populare și a factorilor motivaționali obiectivi, să cunoască bine lexicul comun și cel regional și dialectal, să folosească toate sursele documentare (cronicile, materialele de arhivă, hărțile vechi, catagrafiile, creația orală populară), trebuie neapărat să studieze și să cunoască tipologia formării toponimelor în limba băștinașilor și în lim-

bile de contact [25, p. 44-45]. „Lingvistul (etimologul) trebuie să recurgă, în explicarea numelor topice, la dovezile arheologice, la datele istoriei generale, dar și locale, la istoria politică și economică a instituțiilor etc.” [V. Ioniță, 26, p. 22].

Ceea ce nu trebuie să se facă în toponimie este universalizarea sau absolutizarea uneia dintre metodele sau principiile de cercetare discutate. Numai prin aplicarea adecvată a modalităților de cercetare, numai studiul sincron și diacronic al faptelor, numai confirmarea reciprocă a datelor și informațiilor lingvistice, istorice, etnologice, geografice etc. pot asigura soluționarea cu succes a celor mai dificile probleme de toponimie (A. Eremia, 14, p. 22).

Onomastica românească dispune de bogate surse de informație (istorice, arhiviste, cartografice, lexicografice) și de serioase studii de toponimie și antroponimie, în care unitățile onimice sunt tratate sub diferite aspecte, în plan sincron și diacronic. Sunt de menționat în deosebi lucrările cercetătorilor români: A. Philippide. *Originea românilor* (Iași, I-II, 1923, 1927); Ovid Densusianu. *Istoria limbii române* (București, I-II, 1961); Al. Rosetti. *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea* (București, ed. I, 1968, ed. II, 1978); G. Ivănescu. *Istoria limbii române* (Iași, 1980); Nicolae Drăganu. *Toponimie și istorie* (Cluj, 1928) și *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticii* (București, 1933); Iorgu Iordan. *Toponimia românească* (București, 1963); Alexandru Graur. *Nume de locuri* (București, 1972); Emil Petrovici. *Studii de dialectologie și toponimie* (București, 1970); Ioan Pătruț. *Onomastică românească* (București, 1980) și *Nume de persoane și nume de locuri* (București, 1984); Vasile Frățilă. *Lexicologie și toponimie* (Timișoara, 1987) și *Studii de toponimie și dialectologie* (Timișoara, 2002); Elena Șodolescu-Silvestru. *Toponimie românească. Modele derivaționale* (București, 2002).

Importante în acest plan sunt lucrările consacrate toponimiei unor regiuni istorice care pot servi ca model de cercetare zonală: Mircea Homorodean. *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei* (Cluj-Napoca, 1980); Ilie Dan. *Toponimie și continuitate în Moldova de Nord* (Iași, 1980); Vasile Ioniță. *Nume de locuri din Banat* (Timișoara, 1980); Nicolae Grămadă. *Toponimia minoră a Bucovinei* (elaborată înainte de 1940 și recent editată sub îngrijirea lui Ion Popescu-Sireteanu, Iași, 1996). Lingviștii ieșeni, în afară de numeroasele studii dedicate toponimiei Moldovei, au realizat o operă de prestigiu național – *Tezaurul toponimic al României. Moldova. Vol I. Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale. 1772-1988*. București, partea I, 1991, partea II, 1992 (autori: M. Cibotaru, V. Cojocar, I. Florea, Dr. Moldovanu, I. Nuță ș.a.).

Articole și materiale de onomastică sunt publicate în seria de culegeri „Studii și materiale de onomastică” (București, 1969), „Studii de onomastică” (Cluj-Napoca, I-V, 1976-1990), precum și în revistele „Studii și cercetări de onomastică și lexicologie (SCOL)” (Craiova, I-VII, 1995-2014), „Limba română” (București), „Studii și cercetări de lingvistică” (București), „Cercetări de lingvistică” (Cluj-Napoca), „Revista de lingvistică și știință literară” (din 2010 „Philologia”, Chișinău), „Limba română” (Chișinău), „Buletin de lingvistică” (Chișinău).

La studierea toponimiei din spațiul geografic pruto-nistrean au contribuit cercetătorii basarabeni Gh. Bogaci, A. Eremia, M. Lungu, V. Răileanu, Gh. Rusnac. În plan teoretic, au fost abordate chestiuni ce țin de bazele fundamentale ale toponimiei ca ramură a lingvisticii: raportul dintre toponimie și alte discipline științifice; specificul numelor topice în raport cu apelativele din lexicul comun; sens etimologic și sens onimic (referențial, funcțional) cu referire la numele topice; sincronie și diacronie în cercetările onomastice (A. Eremia). Mai multe studii și articole au avut ca obiect de cercetare stratiografia etimologică a toponimiei autohtone; componența lexical-semantică a nomenclurii topice; structura derivațională a numelor topice; repartitia teritorială a diverselor categorii de nume și formații onimice; descrierea surselor de cercetare a toponimiei (A. Eremia, V. Răileanu); particularitățile toponimiei istorice (M. Lungu, V. Răileanu); originea unor denumiri de locuri și localități (Gh. Bogaci, A. Eremia, N. Raevschi, Gh. Rusnac).

Procesul de renaștere națională din Basarabia a impulsionat munca științifică de valorificare a patrimoniului onomastic național, aceasta manifestându-se prin acțiuni și realizări de restabilire a nomenclurii topice tradiționale. Revenirea la grafia latină și adoptarea normelor ortografice unice ale limbii române, în istoricul an 1989, au avut drept rezultat reglementarea toponimiei noastre pe bază de noi principii. Au fost elaborate norme privind scrierea corectă a numelor topice în limba română și transcrierea lor în alte limbi. Pentru prima dată, în perioada de după război, au fost redactate în grafia latină dicționare, nomenclatoare și ghiduri toponimice, atlase și hărți geografice [vezi despre aceasta 27]. Principalele rezultate ale cercetării au fost prezentate de lingviștii basarabeni în cadrul mai multor sesiuni, simpozioane și congrese de onomastică, naționale și internaționale (Chișinău, Moscova, Kiev, Sankt-Petersburg, Riga, Geneva, Paris, Frankfurt pe Main, Cluj, Iași, Timișoara, Târgoviște).

Toponimia e istoria nescrisă a țării, e graiul viu de secole și milenii al poporului. Numele de locuri și localități reflectă principalele momente din viața materială și spirituală a oamenilor. Fiecare nume topic exprimă un anumit conținut, ne comunică o anumită informație (lingvistică, istorică, geografică etc.). Nume lipsite de semnificații nu există, după cum nu există în limbă cuvinte fără conținut. Numele topice nu pot fi modificate sau substituite la întâmplare, după placul fiecăruia. Datoria noastră e să păstrăm intacte numele noastre istorice, așa cum ni s-au transmis din generație în generație, strălucite de înțelepciunea poporului, întru memoria strămoșilor.

Referințe bibliografice

1. М. В. Сергиевский. *Топонимия Бессарабии и ее свидетельство о процессе заселения территории*, în „Известия АН СССР”, ОЛЯ, том. 5 (1946), вып. 4, p. 333-350.
2. Zamfir Arbore. *Dicționarul geografic al Basarabiei*. Chișinău, 2001.
3. Ion Dron. *Studii și cercetări*. Chișinău, 2001.

4. Ion Dron. *Toponime provenite din apelative și termeni geografici (Chersaca, Crihana, Curtoaia, Heciul, Heredeuca, Rusca)*, în „Limba română”, 1995, nr. 6, p. 72-75.
5. I. I. Rusu. *Limba traco-dacilor*. București, 1959.
6. Ariton Vraciu. *Limba traco-dacilor*. Timișoara, 1980.
7. Grigore Brâncuș. *Vocabularul autohton al limbii române*. București, 1983.
8. Dragoș Moldovanu. *Etimologia hidronimului Moldova*, în „Anuar de lingvistică și teorie literară”. Universitatea „Al. I. Cuza”. Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor. Iași, tom. XXVIII, 1981-1982.
9. Г. Ф. Богач. *Заметки по молдавской топонимике и идиоматике*, în „Известия Молдавского филиала АН СССР”. Chișinău, tom. 12 (45), 1959, p. 94-96.
10. Anatol Eremia. *Tainele numelor geografice*. Chișinău, 1986.
11. Anatol Eremia. *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*. Chișinău, 2006.
12. M. Ciachir. *Explicarea numirilor turco-tătare ale orașelor, comunelor, cătunelor și fermelor din Moldova dintre Prut și Nistru și unele tradiții păstrate în legătură cu aceste numiri*, în „Revista societății arheologice bisericești din Chișinău”. Chișinău, 1924, vol. 15, p. 77-80.
13. A. Resmeriță. *Dicționarul etimologico-semantic al limbii române*. Craiova, 1924.
14. Anatol Eremia. *Nume de localități. Studiu de toponimie moldovenească*. Chișinău, 1970.
15. *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XV, vol. I (1384-1475)*. București, 1951.
16. *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacul XVII, vol. III*. București, 1954, p. 181.
17. *Localitățile Republicii Moldova*. Chișinău, vol. 11, 2013, p. 51-55.
18. Iorgu Iordan. *Toponimia românească*. București, 1963.
19. Ion Hâncu. *Vetre strămoșești din Republica Moldova*. Chișinău, 2003.
20. *Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии*. Chișinău, tom. 3, 1907.
21. *Бессарабская область. Список населенных мест по сведениям 1859 года*. Sanct-Petersburg, 1861.
22. Nicolae Drăganu. *Toponimie și istorie*. Cluj, 1928.
23. E. Кошериу. *Синхрония, диахрония и история*, în «Новое в лингвистике». Moscova, vol. III, 1963, p. 335.
24. В. И. Топоров, în «Отношении синхронного анализа и исторического изучения языков». Moscova, 1960, p. 85.
25. В. А. Серебrenников. *О методах изучения топонимических названий*, în «Вопросы языкознания», 1959, nr. 6, p. 44-45.
26. Vasile Ioniță. *Nume de locuri din Banat*. Timișoara, 1982.
27. A. Eremia, M. Lungu. *Молдавская ономастика*. Chișinău, 1994.